

Лекція 1

МОВОЗНАВСТВО ЯК НАУКА. МОВА І СУСПІЛЬСТВО

План

1. Мовознавство як наука. Мовознавство в загальній системі наук.
2. Зв'язок мови з мисленням. Мова й мовлення.
4. Функції мови в суспільстві.

Література

1. Венгринюк М. І. Вступ до мовознавства : конспект лекцій. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2016.
2. Вступ до мовознавства: підручник / Ред. І.Голубовська. Київ : ВЦ “Академія”, 2016.
3. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр “Академія”, 2001. (*і пізніші видання*).
4. Левицький А.Е., Сингаївська А.В., Славова Л.П. Вступ до мовознавства. Київ : УНЛ, 2006.

1. Мовознавство як наука. Загальне і часткове мовознавство. Теоретичне і прикладне мовознавство.

Мовознавство, або лінгвістика (фр. *linguistique*) – це наука про мову як суспільне явище загалом, а також про конкретні мови світу.

Предмет мовознавства – мова в усіх її виявах та аспектах.

Завдання мовознавства:

- 1) пояснення виникнення мови як феномена людського суспільства загалом і походження кожної конкретної мови зокрема;
- 2) вивчення внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку мови;
- 3) дослідження взаємодії мов між собою;
- 4) розроблення різних класифікацій мов;
- 5) з'ясування функцій мови в суспільстві;
- 6) вивчення структури мови.

Типи мовознавства за обсягом досліджуваних мов

- 1) **загальне мовознавство.** Вивчає загальні властивості мови як суспільного феномена, закономірності розвитку мови загалом (на основі дослідження різних мов світу в їхньому давньому і сучасному стані та виокремлення спільних властивостей).

Розділи загального мовознавства:

1) теорія мовознавства (досліджує систему та структуру мови, проблему походження мов світу, взаємодію різних мов у минулому й тепер, класифікації існуючих мов світу);

2) історія лінгвістичних учень;

3) методологія та методи проведення лінгвістичних досліджень.

2) часткове мовознавство досліджує одну мову або групу споріднених мов. Залежно від мови воно отримує свою конкретну назву – україністика, болгарістика, полоністика тощо; слов'янське мовознавство, германістика та ін. Кожна мова має свою структуру, норми, історію розвитку.

Типи мовознавства за метою та результатами напрацювань

1) теоретичне мовознавство. Виокремлюють загальне теоретичне мовознавство і часткове теоретичне мовознавство.

Загальне теоретичне мовознавство спрямоване на вивчення походження та закономірностей розвитку мови загалом, співвідношення мови і мислення, мови і мовлення, функцій мови в суспільстві, типології мов світу.

Часткове теоретичне мовознавство вивчає закономірності розвитку конкретних мов або груп споріднених мов, структуру конкретної мови.

2) прикладне мовознавство розв'язує завдання практичного характеру. Загальне прикладне мовознавство розробляє методи проведення лінгвістичних досліджень.

Часткове прикладне мовознавство займається створенням різних словників, підручників, посібників, вивченням і коментуванням найрізноманітніших текстів, перекладом текстів з однієї мови іншою, підготовкою текстів для машинного перекладу.

Мовознавство в системі наук

Мовознавство тісно пов'язане з іншими науками:

- 1) філософією (загальнонаукові методи пізнання)
- 2) психологією (вивчає зв'язок мови і мислення)
- 3) соціологією (вплив суспільства на розвиток мови, мовлення окремих суспільних груп людей)
- 4) фізіологією людини (будова мовленнєвого апарату людини)
- 5) фізика (акустичні характеристики звуків людського мовлення)
- 6) математика (аналіз частотності використання тих чи тих одиниць мови)
- 7) географія (діалектне мовлення, карти діалектного мовлення)
- 8) медицина (порушення в мовленні людини, зумовлені особливостями її розвитку чи будови мовленнєвого апарату)

Науки на перетині мовознавства та інших наук

- 1) психолінгвістика – наука про мовленнєву діяльність людей
- 2) соціолінгвістика – наука про суспільне існування і суспільні умови розвитку мови
- 3) логопедія – наука, яка вивчає порушення мовлення та способи його корекції
- 4) комп'ютерна лінгвістика – наука, яка вивчає створення лінгвістичного забезпечення для комп'ютерних систем

2. Зв'язок мови з мисленням. Мова й мовлення

МОВА І МИСЛЕННЯ

Мова, пізнання, мислення та їх зв'язок – це питання, які цікавлять людей здавна, ще з часів античності.

Давньогрецькі філософи [Горгій](#) і [Платон](#) обговорювали співвідношення слів, понять і дійсності.

Горгій (483 р. до н.е., Сицилія, Італія – 375 р. до н.е., Фессалія, Греція) заперечував зв'язок між словами, поняттями і дійсністю:

- 1) заперечує буття як таке (Нічого не існує);
- 2) заперечує зв'язок пізнання з буттям.

Пізнання – це тільки робота нашого уявлення (ми можемо пізнавати тільки в наших уявленнях – колісниця, що котиться по морю; людина, що літає); якби щось і існувало, ми його не могли б пізнавати;

- 3) заперечує зв'язок мови й пізнання.

Слова – особливі звукові явища, що стосуються тільки одного почуття – слуху. Пізнання стосується різних почуттів і не має нічого спільного зі словами.

Платон (427 р. до н. е. – 348 р. до н. е. Афіни, Греція) був засновником ідей, які пізніше оформилися як філософія ідеалізму. Визнавав три світи: світ речей, світ ідей і математичні об'єкти.

- 1) світ речей (буття) – постійно змінюється, все в природі виникає і зникає; дійсного знання речей не може бути, бо вони постійно змінюються;

- 2) світ ідей (ейдосів) – вічний і незмінний; це безтілесні прообрази, зразки, проекти речей, тварин, людей, чеснот та цінностей; пізнавані лише за допомогою математичних об'єктів;
- 3) позірний світ, доступний почуттям, утворюється при втіленні ейдосів у хаотичній, плинній, змінній *хорі* (матерії). Світ, який ми знаємо – це лише тіні світу ейдосів.

Сучасне розуміння зв'язку мови, пізнання, мислення

Мислення – це психофізичний процес відображення мозком людини дійсності в поняттях, судженнях та умовиводах.

Мова – це інструмент, за допомогою якого відбувається процес мислення та обмін думками.

Зв'язок мови і мислення

Формування думки відбувається за допомогою мови.

Передавання думки від однієї людини до іншої здійснюється через словесне вираження думки.

Отже, мова і мислення нерозривно пов'язані між собою, мова – спосіб існування мислення.

Відмінності мови і мислення

Мова і мислення не тотожні явища.

1. Мова – матеріальна, а мислення – ідеальне.
2. Мислення – це процес пізнання і розуміння.
Мова – засіб передавання наших думок, почуттів та побажань.
3. Мислення індивідуальне.
Мова – суспільне явище. Вона існує та змінюється разом з розвитком суспільства.

МОВА І МОВЛЕННЯ

Мова – це засіб спілкування людей між собою. Вона являє собою систему знаків для передавання, приймання й використання інформації, а також засвоєну суспільством систему правил використання цих знаків.

Мовлення – це процес передавання й приймання інформації, тобто мовні засоби безпосередньо в дії.

Типи мовлення

Критерій поділу	Типи мовлення	Різновиди
За способом виявлення	Зовнішнє – передавання своїх думок, почуттів, переживань іншим людям за допомогою звуків.	Усне – передавання своїх думок слухачеві в усній формі. Обмежене в часі і просторі та в кількості слухачів Письмове – передавання своїх думок за допомогою графічних знаків (букв). Не має обмежень ні в часі, ні в просторі, ні в кількості слухачів
	Внутрішнє – розмірковування людини подумки, не висловлюючись вголос і не записуючи	
За кількістю учасників	Монолог – мовлення однієї людини, інші тільки слухають	
	Діалог – мовлення двох людей	
	Полілог – мовлення трьох і більше людей	

3. Функції мови в суспільстві

Основні функції мови

Назва функції	Суть функції
Комунікативна	Мова – основний засіб спілкування людей у різних сферах життя суспільства: побуті, професійній діяльності, культурному житті, науці, політиці тощо. Мова – універсальний засіб спілкування; міміка, жести, символи – допоміжні засоби спілкування

Мислетворча	Мова – інструмент мислення і спосіб його існування. Усі наші думки, уявлення, поняття закодовані в мовних одиницях – реченнях, словах, словосполученнях
Гносеологічна (пізнавальна)	Мова – засіб пізнання навколишнього світу, бо людина користується не тільки своїм власним, але й суспільним досвідом, набутим багатьма попередніми поколіннями, а також досвідом своїх сучасників. Суспільний досвід закріплений у мові і передається тільки через мову
Ідентифікаційна	Через мову людина ідентифікує себе в межах певної спільноти. Відчуває свою культурну, духовну спільність із пращурами. Ідентифікує себе з тими, хто перебуває поруч і хто перебуває далеко, але має спільних пращурів
Етнічна	Через мову відбувається ідентифікація людини як члена тієї чи тієї етнічної спільноти
Номінативна (функція називання)	Усе пізнане отримує назву за допомогою слів і тільки так існує в свідомості людей
Експресивна	Мова є засобом вираження внутрішнього світу людини, її почуттів і емоцій
Волютативна (функція волевиявлення)	Через мову людина здійснює своє волевиявлення – наказує, просить, закликає інших до виконання певних дій
Естетична	Мова фіксує в собі естетичні смаки й уподобання її носіїв
Культурологічна	У мові народу зафіксована його культура. Через мову народ передає свою духовну культуру від одного покоління до другого.
Фатична (контакто-встановлювальна)	Обмін повідомленнями, які виконують важливу етикетну функцію (привітання, побажання, початок розмови, завершення розмови тощо)
Магічно-містична	Збереглася з давніх часів, полягає у вірі в магічну дію слова (заклинання, прокляття)